

TATARLARDA DEVLETÇİLİK TARİHİ*

İndus TAHİROV**

(Tatarcadan Aktaran: M. Yasin KAYA)***

Özet

Bu yazıda, genel olarak Tatarların tarih içinde devlet kurma tecrübelerinden bahsedilmektedir. Tarihî Bulgar devletinden başlayarak Altın Orda devleti, Kazan Hanlığı ve Tataristan Cumhuriyeti'ne kadar uzanan ve bin yılı aşan bu tecrübe, Tataristan Cumhuriyeti'nin kuruluş mücadelesine bizzat şahitlik eden ünlü Tatar tarihçi İndus Tahirov'un kaleminden aktarılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Tatar, Tataristan Cumhuriyeti, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği.

Abstract

In this article, deals with the experiences of Tatars on founding a state. This experience that lasted more than a thousand year, ranging from the historical Bulgarian State to Golden Horde, Kazan Khanate and The Republic of Tatarstan, is quoted from the expressions of the well-known Tatar historian Indus Tahirov who eyewitnessed the struggle for the foundation of the Republic of Tatarstan.

Key words: Tatar, Republic of Tatarstan, Union of Soviet Socialist Republics.

* Bu yazı, *Tatarlar Devlet Tözüv Yulında (Tatarstan ASSR Tözëlüvge 90 yıl)* adıyla Kazan Utları (4. 2010)'nda yayımlanmıştır.

** Prof. Dr.

*** Arş. Gör., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

1. Derin Kökler

Konumuz Tatarların kökleri hakkındadır, değerli okuyucularım. Yeryüzünde yalnızca tek kökten gelen bir halk yoktur. Tatarlar da sadece bir kökten gelmiş değillerdir. Onların yalnızca Bulgarlardan veya Altın Orda'dan meydana geldikleri yolundaki fikirleri kabul etmek mümkün değildir.

Evet, Tatarlar eski ataları olan Bulgarların da devamcısı olan Altın Orda'nın da bünyesinde her zaman yerlerini korumuşlardır. Bunun üstüne biz, Tatarlar, hâlen Kıpçaklarız. Hatta Hazarlarız. Fin-Ogur ve pek çok Slav un-suru da vardır bizde. Her zaman, hiç durmaksızın hareket eden, dünyanın bir ucundan diğer ucuna yürüyüp duran bir halkta neden başkalarının da damgası bulunmasın? Bunlar var elbette. Ancak, bu damga vuranların arasında neden Türk soylular da olmasın. Üstelik bizler Türk soyluların başını çeken Tatarlarız.

Bizim bildiğimiz öncülerimiz, değerli okuyucularım, bundan 25 asır önce yaşamış atalarımıza gelip dayanır. Çin kronikleri köklerimizimizi geçmiş devirlerin ta üçüncü binli yıllara kadar götürürler. Bu devirde onlar Çinlileri bile egemenlikleri altına almış birkaç devlet kurmuşlardır.

Ne yazık ki, biz İngiliz bilim adamı Eduard Parker'in 1895 yılında çıkan *Tatarların Tarihinden 1000 Yıl* adlı kitabına gerekli itibarı gösteremedik. Bu kişi uzun yıllar boyu Çin'de diplomatik görevlerde bulunup eski Çin kaynaklarını incelemiş ve Tatarların derin köklerini etraflıca araştırmıştır. Yazıldığı devirde kitap öylesine büyük bir yankı bulmuştur ki, bu kitabı 1937 yılında Çin bilim adamı Şan Da, yeni kaynaklar ile Parker'in bilgilerinin daha da genişleterek, kendi diline tercüme etmiştir.

Bu son bilgiyi ben, bugün Almatı şehrinde yaşayan vatandaşımız Mönir Erzin'in bana yazdığı bir mektuptan öğrendim. Mönir Bey oldukça ilgi çekici bir kişi; zamanında Çin'de Çince öğretim veren bir üniversiteden mezun olmuş. Almatı'da da bir üniversite tamamlamış. Kendisi de Çin kaynakları ile meşgul. Mönir Bey'in bu kaynakların hangi kütüphanelerde bulunduğu hakkında bir çalışması var. Ona yalnızca bunun için değil, Çin'e göç eden Tatarların kaderlerini konu edinen *Tropoyu Predkov* adlı kitabı için de sonsuz teşekkürler. Uzun, mutlu ve huzurlu bir hayat sür, Mönir Bey!

Kitabın İngilizceden Rusçaya çevirisini bugün ABD'de yaşayan vatandaşımız Vil Mirzayanov yapmıştır. Ona da teşekkür etmemiz gerek.¹

Tatar tarihi ve Tatarların günümüzdeki kaderleri için öle yite çalışan vatandaşımız diplomat ve bilim adamı Yıldız Heliullin'in *Nezavisimaya Gazeta*'nın 6 Ekim 2009 tarihinde Eduard Parker'ı konu eden makalesi aynı derecede ilgi çekici ve büyük öneme sahiptir.

1 Kitap 2003 yılında "İdil-Press" yayınları arasında çıkmıştır.

Siz, değerli okuyucularım, benim şu eski köklerimiz üzerinde durmama şaşırıyorsunuz diye düşünüyorum. Onlar sayesinde bizim yalnızca bugünkü adımız değil, millî duygularımız da bazı örf adetlerimiz de dilimizin temelleri de günümüze kadar gelmiştir.

Tatarların devlet tecrübeleri Moğollara bile ulaşarak onların da dünya çapında bir imparatorluk meydana getirmelerine yol açmıştır. Tatarın büyüklüğü, Moğolların ortaya çıkardığı Altın Orda devletinin Tatarlaştırılmasında da yankısını göstermiştir. Bunu şüphesiz bir tür Tatar fenomeni diye adlandırmak mümkündür. Bulgar vatanına, Kıpçak bozkırlarına gelen Moğollar hatta Cengiz'in öz nesli de Türkleşmiş, Tatarlaşmıştır.

Bir başka köklü Bulgar neslimiz onları İslam dinine geçirmiştir. Altın Orda devletini İslam dünyasına alıp getirmişlerdir. Yalnızca bu değil, hanlar Moskova devletinin temelini oluşturur. Aslında, Rus tarihçilerinin çoğu, Richard Pipes'ın dediği gibi, bu konu hakkında söz söylemeye çekinmişlerdir. Ama işte mızrak çuvalda durmaz, eninde sonunda o torbayı delip çıkar. Bunun böyle olduğunu anlamak için Vladimir Belinskiy'nin İnternet'te yayımlanan *Maksel ili Otkrıtiye Velikorossii (Bugünkü Rusya'nın Keşfi)* adlı kitabına şöyle bir göz atmak bile yeter. Bu kitabın mızrağı çuvalı çok da net bir şekilde delmiştir.

Kökü derinde olan halkı tarihten sökülmek mümkün değildir. Tatarın kaderi, zor bir kaderdir. Azamet'in en yüksek mertebesinde kulluk noktasının en dibine düşmek kolay değildir elbette. Dünyanın ses getiren sayısız devletini yoktan var eden halk için acımasız bir şekilde kulluğa düşmek, bu faciyanın da faciasıdır. Rus hâkimiyetinde kalmak felaketini Battal Taymas "*Rus cehennemi*" diye değerlendirmiştir. Bunun ne olursa olsun gerçekle alakası yoktur demek mümkün değildir.

Gerçekten de, çok kısa bir zaman içinde Kazan yerle bir olmuştur âdeta. Tatarlar başkentlerinden, yaşamak için en elverişli olan yerlerinden sürülürler. Asırlar boyu biriktirilmiş ruhi zenginliğimiz neredeyse tamamıyla yok olmuştur. Belki başka bir halk bu sınavlardan geçemeyip şimdi çoktan ölüp yok olurdu. Ancak Tatar, ölümü de zorluğu da yenmeyi öğrenen, tarih tarafından iyice olgunlaştırılmış bir halktır. Ona yaşama gücünü işte bu kökleri vermektedir.

Tatarlığın en büyük düşmanlarından olan ünlü misyoner İliminskiy boş yere Tatarları devletçi halk diye adlandırmamıştır. İliminskiy gibiler ne kadar değiştirmeye uğraşmışsa da Tatarlar değişmemiştir. Ruslaştırmaya çalışmışsa da Tatarlar Ruslaşmamıştır. Tatar, devletlerinden mahrum olduktan sonra da zorluklar ile ölüm arasında dimdik kalabildi. Misyonerlerin, "*Tatarlar üç yüz yıl boyunca Ruslar ile birlikte yaşadıklarına aldırmaksızın Ruslaşmıyorlar; aksine, başkalarını Tatarlaştırıyorlar.*", şeklindeki sözlerinde doğruluk payı

vardır. Bilim adamı, misyoner Yefimiy Malov'un 30 Eylül-14 Ekim 1904 tarihindeki günlükleri arasında, serzenişle yazılmış şu satırlara rastlanılır: “*Biz Ruslar; yalnızca on değil, yüzlerce yıldan beri Tatarlar üstünde hâkim sınıf olarak yaşıyoruz. Kazan alınalı üç yüz yıldan fazla zaman geçti, ama günümüzde biz onları çok mu Ruslaştırabilmişiz acaba? Daha da üç dört yüz yıl bekleyecek miyiz?*”

Bu sözlere içimizden: “*Bekleyin, bekleyin, belki beklemenizin faydasını görürsünüz!*” diye ekleyivermek geliyor. Tatar hiçbir zaman ölmeyecek, çünkü onun kökleri derin. Ama onlar, vakti gelince uyanırlar, devletçiliğimize ön ayak olurlar.

2. Millî Esaslar Uyanıyor

Evet, saygı değer okuyucularım, ne zamandır uyumakta olan temeller uyanıyor. Bu temelleri vakti gelince tarih kendiliğinden uyandırır. “*Biz beşinci yılda, bir gün uyandık şafakla*”, diye yazmış Tukay'ımız. Rusya kapısını devrimin çalmaya başlamasıyla Tatar da uyanır.

Tatarlar, XIX. ile XX. asır sonlarında bir yenileşme geçirip, kendi eğitim sistemlerini oluşturup, Rusya'nın en eğitilmiş halkına dönüşürler. Yirmiden fazla gazete ve dergi, milyonlarca tiraj ile kitaplar çıkarıp onları bütün Türk halklarına da ulaştırabilmeyi başarırlar. Onlarca yazarı, şairi yetişir, tiyatroları kurulur, müzikal sanatlar doğar. “*Halklar Hapishanesi*” diye adlandırılan Rusya'da bu tür güzel değişimleri gerçekleştirebilmek mucize değil midir? Şüphesiz, mucizenin de mucizesidir bu! Kısaca, Rusya göğünde Tatar yıldızı parlamaya başlar.

1911 yılında *Vakit* gazetesinde yayımlanan bir mektupta şöyle sözler yer alıyor: “*Kendi kitap dili ve edebiyatı, kendi tarihi, övünülecek bir geçmişi olan halk, asla yok olmaz... İşte halkımız uyanıyor, üstündeki ölü toprağını silkip atıyor ve uzun zamandır yattığı kabrinden çıkıyor. Tatarın geleceği puslu değil, o son derece güvende.*”

Kazan Jandarma İdaresi Başkanı, 9 Ağustos 1909 tarihinde İçişleri Bakanlığının Polis Müdürlüğüne ilettiği telgrafında, Tatarlar arasındaki millî hareketin güçlenmesinden endişelenip şöyle yazmıştır: “*Bu hareketin amacı bütün Müslümanları bir devlet altında toplanmaktan ibarettir. Bu hareketin taktikleri Tatarlarda ve Müslümanlarda millî bilinci uyandırmak, otonomi, millî mektepler ve millî birlik sağlamak, Rus nüfuzuna ve hükümetin Ruslaştırma politikasına karşı çıkmak olarak belirlenmiştir... Ancak gelecekte Türkistan ve Kafkaslar ile ittifak oluşturup işi Genel Türk Cumhuriyeti kurmaya kadar götürmek hedeflenmektedir.*”²

2 NART, f. 1, op. 6, d 636, l. 3.

1911 yılında hazırlanan bir jandarma raporunda “*Kazan eyaleti ve uzun zamandır güçlü olan tarihî Tatar Hanlığının merkezi Kazan’da ilk Tatar unsurları toplanıyor.*”³ denilmiştir. Evet, I. Rus Devrimi’nden sonra Rusya Tatarları devletçilik geleneklerini ayağa kaldırmayı hedeflemişlerdir. O yıllarda Petersburg şehrindeki Tatar öğrencileri “*Tatar Ocağı*” adlı bir dernek kurup burada Tatarlar için özel bir cumhuriyet kurmayı kendilerine görev addetmişlerdir. Ancak, 1917 yılındaki devrim fırtınaları zamanında, bazı Müslüman kongrelerinde devlet kurma meselesi etraflıca tartışılmıştır. Aynı yılın Mayıs ayında gerçekleştirilen I. Müslümanlar Kongresi’nde, Rusya federatif bir devlete dönüştürülmeli şeklindeki karar kabul edilir. Fakat Nijgar (Nijniy Novgorod) müftüsü Gabdulla Söleymani, Rusya’da Tatarlar için bir devlet kurmanın gerekliliğini de ileri sürer.

Devlet fikri ilk olarak burada yankılanır ve akabinde ilk zorluklarla karşılaşmaya başlanılır.

3. İdil-Ural Eyaleti:

Bu ilk adım Millet Meclisi tarihi ile ilişkilidir. Meclis’e vekiller önermek hakkındaki karar 1917 yılının Temmuz ayında gerçekleştirilen Müslümanlar Kurultayı’nda kabul edilir. Ayrıca gizli olarak, gerektiğinde, müdahale etmek prensibi temelinde genel vekiller de önerilir.

Aynı yılın 20 Kasım’ında, Ufa’da Millî Meclis toplanıp ünlü bilim adamı Sadri Maksudi başkanlığında faaliyetlerine başlar. Bu faaliyet 11 Şubat 1918 yılına kadar devam eder. Bu olay hakkında *İzvestiya Vserossiyskogo Musulmanskogo Voyennogo Şuro*’da şöyle yazılmaktadır: “*Günümüzde her millet kendi iç işlerini düzenlemekle meşgul. Artık çoktandır kurultayların, kâğıt üstündeki kararların zamanı geçti, eski kalıntıların temelinde Rusya halklarının yeni, parlak geleceklerini inşa etmek gerek. Millet Meclisi işte tam da bu yöndeki işlerle meşgul oluyor.*”

Meclis’te İlyas Alkin’in yücelttiği Tatarlık ruhu hüküm sürer. Alkin bildirisinde, “*Bizim tarihî hatıramız güçlü ve bizim bunu temel alarak ne kadar zor olursa olsun Tataristan’ı ortaya çıkarmamız gerek.*” demektedir.

Evet, bu günler Bütün Dünya Rusya Müslüman Askerler Şurasını vücuda getiren asilzadeler neslinin devamcısı, 22 yaşlarındaki teğmenin millî damarlarının harekete geçip kanının kaynadığı günlerdi. Elbette, yalnızca onu değil, bu seçkin topluluğa katılan her kişiyi millî his ve duygular kaplamıştı.

Meclis, İdil-Ural devletini kurma heyetini seçer. Bu heyete İ. Alkin, S. Yangalıçev, G. Şeref, F. Möhemmedyarov, F. Seyfi, S. Atnagulov, G. Gobejdullin ve Necip Helfin girer. Başkanlık görevi Bütün Rusya Müslüman Asker-

3 DPOO, d. 74, ç. 27, l. 12.

ler Şurasının başkanı İlyas Alkin'e verilir. Ayrıca eş başkan olarak ünlü âlim Galimcan Şeref seçilir. Bu heyete ayrıca Ruslardan 5, Çuvaşlardan 2 ve Marilerden 1 kişinin girmesi de uygun bulunur. Heyetin Kazan'da çalışmalarını yürütmesinin gerekliliği dile getirilir.

Askerî Şura 17-18 Ocak 1918 tarihlerinde bu işe gecikmeden başlamasının gerekliliği ve devletin kurucu meclisine vekiller önermek hakkında kararları kabul eder. Ayrıca Kazan yönetimi ile bu konular hakkında istişareye de başlar. Ancak bu istişareler olumlu sonuçlar vermez. Çünkü halkların kardeşliğine düşman olanlar şehir halkının arasında türlü türlü kışkırtmalar yaparlar: Güya, Şura, Kazan şehrini ele geçirecekmiş ve Tatar idaresini kuracakmış, hanlık zamanları geri gelecekmış. Daha neler neler...

Bu uydurmalara cevap olarak Askerî Şura, Müslüman Askerî Bölge Komitesi, Müslüman Askerî Komitesi artık Tatarlaştırılan 95. Alay mensupları, 31 Ocak'ta Kazan halkının karşısına çıkarlar. Burada şu tür cümleler göze çarpıyor: "*Rus kardeşlerimiz, askerler, Hristiyanlar, işçiler! Şu iki ay boyunca şehirde çirkin provokasyonlar, dedikodular çıkarılıyor. Güya, Müslüman dernekleri yerli Sovyet hükümetini ele geçirmeyi hedefliyormuş.*" Mitingde şu tür konuşmalar da yapılmıştır: "*Biz değil miyiz acaba asırlar boyu eski rejim tarafından ezilen, sizinle yan yana barış ve iyi komşuluk ilişkileri içinde yaşayanlar; işte artık devrimci demokrasinin ve özgürlüğün parlak güneşinin doğduğu bu günlerde bozgunculuk yapar mıyız? Hayır, hayır ve yine hayır!*"

Askerî Şuranın bu denli net tavrını Kazan yönetiminin ileri gelenleri görmezlikten gelirler ve aynı zamanda heyet katılımcılarının arasına nifak sokup onları karşı karşıya getirmeye uğraşır ve amaçlarına da ulaşırlar. Bu şartlar altında, ne yazık ki, millî önderlerimiz arasında anlaşmazlık artar. Millet Meclisi ve Askerî Şura arasında da pek çok muhalif konular ortaya çıkar.

II. Rusya Müslüman Askerler Kurultayı'nda, heyet devleti ilan etmeyi gerekli görür. Çabucak cephe gerisinden ve cephedeki askerî birliklerden 200 delege seçilir ve 8 Ocak 1918 tarihinde heyet faaliyetlerine başlar. Faaliyetleri İlyas Alkin başlatır. Yosıf Muzafforov, eline devletin haritasını alarak bunun gerçekleştirilmesine dair bir bildiri sunar. Haritayı Galimcan Şeref yapmıştır. Aynı gün heyet, Sovyet hâkimiyetini savunup III. Rusya Sovyetler Birliği'nin kararlarının aynen kabul edildiğini bildirir. Ancak işte, Kazan Sovyeti onları tanımak istemez. Kazan Sovyeti'nin idarecileri Brest Litovsk Anlaşması'na da III. Bütün Rusya Kurultayı'nın Rusya'yı federasyon olarak ilan eden kararına da karşı çıkarlar. Elbette, İdil-Ural devletine de karşı çıkarlar. Dişle-riyle, tırnaklarıyla onu ilan ettirmemek üzere çalışırlar. Ayrıca, Tatar karşıtı düşüncelere sahip Tatarlardan destek alıp onların yardımıyla heyeti başkansız bırakırlar. Tatarlar gece gelip heyetin idaresini ele geçirirler. 28 Şubat 1918'de ilan edilmek üzere olan devlet ilan edilmeden kalır. Ne yazık ki, bu işe Mir-

seyit Sultangaliyev ile Şamil Usmanov önderlik ederler. Daha sonra onlar hatalarını anlarlar, yaptıklarından pişmanlık duyarlar. Ama artık iş bitmiştir. Kafayı taşlara vurmanın manası yok!

Heyet faaliyetlerini Bulak ardına taşımaya mecbur olur. Heyeti dağıtmak için Moskova'dan Rusya Müslüman Komiserliğinin başkanı Mullanur Vahitov 300 kişilik bahriye müfrezesi sevk eder. Bununla birlikte İdil-Ural devleti fikri yok olur.

Sonuç olarak Bolşevikler devlet kurma hakkını ellerini geçirirler. 22 Mart 1918'de İ. Stalin ve M. Vahitov tarafından imzalanan Tatar-Başkurt Cumhuriyeti hakkındaki karar hayata geçer. Ancak bu taslak, yürürlüğe sokulmak için değil, yalnızca İdil-Ural projesini tepe taklak etmek için ortaya çıkarılmış bir oyundur.

Aynı yılın Temmuz sonlarında Mullanur Vahitov, Moskova'dan Kazan'a gelir ve şehir muhaliflerin eline geçince onlar tarafından vurularak öldürülür. Bu kahraman, millî bağımsızlık yoluna verilen ilk en büyük kurbandır. Ama sonuncusu olmaz. Devrim, Tatarın kanına susamıştır, yeni kurbanlar ister... Anlaşılan o ki, her devrim öz çocuklarını yer diye boşuna dememişler.

Bolşeviklere İdil-Ural devleti de Tatar-Başkurt Cumhuriyeti de gerekli değildir. Stalin, 1922 yılında Lenin'e gönderdiği bir mektubunda; "*Bu tür oyunları bırakmanın zamanı geldi, çünkü buna milliyetçiler de faşistler de inanmaya başladılar.*" diye yazmaktadır.

Oyun, evet, Tatar-Başkurt Cumhuriyeti de bir amaçtı, yalnızca Grajdandar Savaşı devrinde Tatar-Başkurt potansiyelinden her anlamda yararlanmak için hazırlanmış bir oyun. Ayrıca, 13 Aralık 1919'da RKP Politbürosu Millî İşler vasıtasıyla Halk Komiserliğinin projesini yok eder ve bu cumhuriyeti kurmak için propaganda yürütmeyi engeller.

Bir ara cumhuriyeti Kazansız ve Ufasız kurma fikri ortaya çıkar. Bu kimin işine yarar acaba? Ancak buna bütün ünlü aydınlar hep birden karşı çıkarlar.

Akıl almaz zor yıllardır bunlar. Sovyet hükümetinin halkını, özellikle de Hristiyan halkını, tarım politikaları ile talan edip soyduğu Grajdandar Savaşı yılları. Bu yağmalara, eziyetlere karşılık olarak köylü ayaklanması çıkar. Bu isyan 7 Şubat 1920'de başlayıp 35 gün devam eder. Âdeti bu isyan cumhuriyet kurmanın ilk adımı olur.

4. Cumhuriyet Doğuyor

27 Mayıs 1920 tarihinde Tataristan Otonom Cumhuriyeti'ni kurma yolundaki yasa gündeme gelir. Tatarlar bir cumhuriyet kurmaya yeterince hazırdırlar. Gerekli olan kadrolar, bütün yönleriyle mükemmel belgeler, devletçilik fikri, bunların hepsi hazır. Bunu hatta Tatarları her nedense sevmeyen, yir-

mili yıllarda RSFSR Halk Komiserleri Birliğinin başkan yardımcısı olan Kazak Turar Rıskulov da tanımıştır. Rıskulov, Tataristan'ı özerk devlet sıfatında gelişmiş, olgunlaşmış bir cumhuriyet olarak değerlendirmiştir. Diğer cumhuriyetler ise Rıskulov'un sözlerine bakıldığında, yalnızca Sovyet hükümetinin kanatları altına sığınarak yaşamaya devam etmişlerdir.

Cumhuriyeti oluşturmak üzere Sehibgery Seyitgaliyev yönetiminde devrim komitesi kurulur. Bu komitenin sınırlarını belirleme işi Galimcan Şeref idaresinde yürütülür. Bu elbette kolay bir iş olmaz, çünkü cumhuriyetin, çeşitli bölgelerde Tatarların çoğunlukta olduğu ilçelerinden meydana gelmesi gereklidir. Samara bölgesinin Bögilme, Simbir bölgesinin Buva, Ufa bölgesinin Minzele, Vyatka bölgesinin Alabuga ve Egirci ilçeleri bu cumhuriyetin esas yerlerini oluşturur.

Tataristan'ın kurulması yasasında şerh olarak Ufa bölgesinin Böri ve Belebey ilçelerinin bu cumhuriyete katılması meselesi kamuoyu oluşturulması temelinde halledilmelidir, denilmiştir. Ancak hiç kimse halkın fikri ile ilgilenmez. Hiçbir kamuoyu yoklaması gerçekleştirilmez. Belli ki bu da yalnızca bir oyundur. Bu ilçeler cumhuriyete katılmazlar. 1922 yılında ise bunlar Başkurdistan'a verilir.

Bu şekilde Tataristan 67.126 kilometre karelik bir alanda önce 10, daha sonra 13 eyaletten oluşan bir cumhuriyet olarak ortaya çıkar. 1929-1930 yıllarında eyaletlerin yerine 43 bölge oluşturulur.

Cumhuriyet'te 2.892.000 kişi olup, bunun %51,6'sını Tatarlar, %40,4'ünü Ruslar, geri kalanını ise Çuvaşlar, Mariler ve diğer halklar teşkil eder.

26-27 Eylül 1920 tarihinde TASSR'nin I. Kurucular Toplantısı gerçekleştirilir. Bu toplantıda cumhuriyetin 7 kişiden oluşan Merkez Yürütme Komitesi oluşturularak başkanlık makamına Borhan Mansurov seçilir. Aynı şekilde 15 kişiden müteşekkil Halk Komiserleri Heyeti de seçilir. Bu heyetin başkanlığına ise Sehibgery Seyitgaliyev atanır.

Elbette, cumhuriyet o zamanki milliyetçilerimizin istediği şekilde teşkilatlanmaz. Cumhuriyetin sınırları da hakları da kısıtlanmış, zayıf bir hâlde ortaya çıkarılmıştır. Böyle olsa da, cumhuriyetin otonomi fikrine denk gelircesine hakları vardır. 15 komiserliğin bazıları bağımsız olur, Federasyon Komiserliklerinin yönetimine girmez. Bu bağımsız komiserlikler; Eğitim, Sağlık, Adalet ve İç İşleri Komiserlikleridir. Mahkeme ve Savcılık makamları da aynı şekilde bağımsız olur. Mahkeme kararları Tataristan Cumhuriyeti adı ile kabul edilmeye başlanır. Ancak bu komiserliklerin RSFSR'nin ilgili komiserlikleri tarafından maddi olarak desteklenmesi sonucunda bunların bağımsızlıkları ziyadesiyle sınırlanır.

Devlet organlarının hukuklarını Parti Bölge Komitesi de tam bir sınırlandırmaya ve yönetim işlerini kendi eline almaya çalışır. Bu komite, Merkez

Yürütme Komitesi ile Halk Komiserliği Birliğinin başkanlarını sıkça değiştirir.

Cumhuriyetin kuruluşunun üzerinden bir yıl geçmeden, Seyitgaliyev'in yerine Kaşaf Mohtarov getirilir. Mohtarov, büyük hayat mektebinde okumuş, çok zeki, tecrübeli ve atak bir kişidir. Dışını tırnağına takıp Tataristan'ı tam hukuklu gerçek bir cumhuriyete dönüştürmek için mücadele eder, hükûmet ve parti organlarının görevlerini açıkça belirleyip ileri sürer. Mohtarov hükûmeti kolları sıvayarak 25 Haziran 1921'de kabul edilen yasa temelinde Tatarca'yı yürürlüğe sokma işine girişir. Hükûmet belgeleri iki dilde yazılmaya başlanır. Yalnızca Tatarların yaşadığı köylerde devlet işlerinin tamamının Tatarca olması işler hâle getirilir.

Mohtarov ile el ele verip çalışanlar arasında Tarım İşleri Halk Komiseri Yunis Velidi adını özellikle anmak yerinde olur. Onun hizmetleri sayesinde zamanında su ve yol boylarından kovulup topraksız ve susuz kalan Hristiyan Tatarlar için İdil kıyılarında ve başka elverişli yerlerde özel kasabalar oluşturulur. Velidi, 1921-1922 yıllarındaki açlık felaketini hafifletmek amacıyla elinden gelen her şeyi yapar. Ancak bu dönemdeki Parti Bölge Komitesi yönetimine onun bu faaliyetleri hiç hoş gelmez. Onu parti kuruluşunun işlerine yanaşmamakla, kadrolarını doğru seçmemekle, tohum ekme kampanyasını sekteye uğratmakla suçlarlar. Hatta 18-19 Nisan 1922'de Parti Bölge Komitesi bürosunda onun özlük hakları bile masaya yatırılır. Velidi'yi prensip olarak tam bir irade ile Halk Komiserleri Birliği başkanı Kaşaf Mohtarov savunur. Mohtarov yaptığı konuşmada; Velidov'un komiserlikler ile yürüttüğü faaliyetlerin doğru bir mecrada olduğunu belirterek onun amaca yönelik hizmetlerinin altını çizer; ayrıca tohum ekme kampanyasını sekteye uğrattığı yolundaki beyanların da mümkün olmadığını dile getirir.

1924 yılında Mohtarov hükûmeti yönetimden azledilir.

Genel olarak, 20'li yıllarda iç hesaplaşmalar alışılmış bir duruma gelir. Burada özellikle açlık felaketine değinmeden geçmek olmaz. Bu felaketin başlangıcı, Tataristan Cumhuriyeti'ne ayrılan yalnızca 10.120 adetlik ekme rezervi olur.

30 Eylül 1920'de Tataristan hükûmetinin ilk kongresinde, tarım politikasını yerine getirmek, halkı bunu gerçekleştirmeye teşvik ederek müracaatları kabul etmek meselesi görüşülür. Cumhuriyetin Merkez Yürütme Komitesi Sekreteri Şamil Usmanov, "*Halkımı soymak istemiyorum.*" diyerek bunu imzalamaktan çekinir. Yunis Velidi müracaatları kabul edip teşvik verenleri "*vatan hainleri, Moskova uşakları*" diye adlandırır.

Ancak her şeye rağmen müracaat kabul edilir. Tarım politikası daha da arttırılarak uygulanır.

Bu desteği kesme yükünün üstüne uzun zamandır görülmeyen bir kuraklık

afeti de eklenir. Kayıtlara göre, bu yılın Nisan ayı, sıcak Haziran ayını hatırlatmıştır. Baharda ekilen topraklar kuruyup çatlamaya başlamıştır.

Tatar memleketine kıtlık gelmiştir. Bu o kadar etkili olmuş ki, pek çok köyde küçükbaş hayvanlar hatta kedi köpek bile kalmamıştır. Bazı yerlerde insan eti yeme hadiseleri de duyulur.

Sonuç olarak, cumhuriyette 400.000 kişi açlıktan ölür. 1920-1926 yılları arasında Tatarların sayısı 300.000 kişiye düşer.

Bütün bunlar Parti Bölge Komitesi ile hükûmet arasındaki ilişkileri daha da keskinleştirir.

1927 yılındaki durum şu şekilde gelişir; Şahimerden Şeymerdenov idaresindeki hükûmet (Halk Komiserliği Birliği) tam bir heyetle Moskova'ya, Parti Merkez Komitesine bir başvuru ile gider. Bu olay tarihte "Narkomlar Grevi" olarak yerini alır. Bu olayla ilgili haber bütün Kazan'a yayılır, halk ayağa kalkar. Tatarlar hükûmeti savunurlar. Ancak Moskova onu muhatap almak istemez. Halk komiserleri yenilir. Evet, Bölge Komitesinin sorumlu sekreteri Hatayeviç de yerinden alınır. Ancak bu durum vaziyeti değiştirmez. Çünkü bu devirde ülkede parti diktatörlüğü yerleşmiştir. Stalin dini yürürlüğe girmiştir. Bu, milletimizi özellikle sevmeyen kişi, Tataristan için bağımsızlık kapısını kapatır.

1922 yılından başlayarak Tataristan birkaç kez kendisini SSCB'ye bağımsız devlet olarak kabul ettirmek için başvurur. Bunların olmasına bakılmaksızın, Tataristan SSCB kuruluş antlaşmasını müstakil olarak imzalama hukukundan da mahrum edilir. Bu olayda Mirseyit Sultangaliyev'i anmamak olmaz. Bu kişi, RSFSR'nin milletler işleri kapsamında Halk Komiserliğinin Alt Komisyonu Üyesi, Federal Ülke Komitesi Başkanı, kısacası, Sovyet hükûmetinin sorumlu bir memurudur. Kuzey Kafkasya Cumhuriyetleri'ni kurma komisyonlarının da başında o vardır. Sultangaliyev SSCB'deki bütün cumhuriyetlerin eşit haklara sahip olmasını ileri sürer. Düşüncelerini ispatlayıp parti kongrelerinde konuşmalar yapar.

Bu yıllarda artık Lenin hastalanıp ölüm döşeginde yatmakta; Stalin ise aksine, bütün gücüyle gelmektedir. Stalin, Lenin'in sözleri ile ifade edersek, kendi eline hatsız hudutsuz bir güç geçirmiştir. Onun için hiç kimse bir otorite değildir. Hatta Stalin, Lenin'in kendisini de onun "K voprosu o natsionalnostah ili ob avtonomizatsii" adlı mektubundaki Sultangaliyev'in fikirlerini destekleyen önerilerini de RKP'nin XII. Kongresi'nin delegeleri önünde alay edercesine tenkit eder. Elbette, artık Sultangaliyev'in önerisini sert bir biçimde reddeder. Stalin sinirinden deliye döner. Yalnızca bu da değil, bu adaletin bekçiliğini yapan şahsı izlemeye aldırır ve Sultangaliyev, Stalin'in ilk siyasi kurbanlarından biri olur.

Cumhuriyetin hakları yıldan yıla azalır. 1936 yılında SSCB, 1937 yılında

RSFSR ve Tataristan anayasaları temelinde o güne kadar otonom olarak sayılan halk komiserlikleri, doğrudan RSFSR Halk Komiserliklerine bağlanır. Bununla birlikte, değerli okuyucular, otonomi tamamen son bulur. Otonom adı, cumhuriyetin ikinci güzelliğini gizlemek için dikilen yalnızca delik bir yorgan gibi kalır.

Bu kısma gelince bazı okuyucular, böyle bir cumhuriyete gerek var mıydı acaba, diye bir soru sorabilirler. Ayrıca bunu sormaya hakları da vardır. Gerçekten de tam kurulduğu yıllarda cumhuriyeti gerçek dışı diye adlandıranlar, ona bin bir zorlukla yalnızca tarım politikalarına denge oluşturmak için kuruldu diyenler olur. Ama her ne olursa olsun, otonomimizin tarihî önemi çok büyüktür. Çünkü bu, artık çoktandır kaybolmuş devletçilik geleneğimizi geri döndürmenin ilk adımıdır. Yeni devlet kurma idealimizin şafağıdır. Eğer tam o zamanlarda cumhuriyet kurulmasaydı, bugünkü şartlarda onu bağımsız bir devlete dönüştürmek mümkün olmazdı.

5. Tataristan Bağımsızlık Yoluna Çıkıyor

80'li yılların ortasında ülkede değişim hareketleri başlayınca cumhuriyetler hızlı bir şekilde haklarını genişletme meselesini öne çıkarır, gerçek bir bağımsızlık mücadelesine girerler. Ayrıca Baltık cumhuriyetleri ile onların ardından Ukrayna ve Gürcistan da SSCB'den ayrılma konusunu etraflıca ele alırlar. İşte bu durum yeni bir birlik anlaşmasının düzenlenmesi ihtiyacını doğurur. Çünkü SSCB'nin geleceği ipliğe bağlı durmaktadır. Daha doğrusu, artık ayakta kalmasının imkânı yok denecek kadar azdır. SSCB'yi korumakla ilgili referandumda Tataristan birliğin devam etmesini savunur.

Cumhuriyet, bu dalgalanmada kendi statüsünü aynı birlikteki cumhuriyetlerle eşit hâle getirip yeni bir antlaşma esasında oluşması gerekli olan birliğe, tam hukuka sahip bir ülke olarak girmeyi hedeflemeye başladı. Yalnızca bu değil, hatta bağımsız bir devlet oluşturma talebi de daha ciddi yankılandı. Bunu Marat Mõlikov'un yönetimindeki Tatar İctimai Üzeği destekler. Komünist Partisi'nin Tataristan Bölge Komitesi bağımsızlık fikrini onaylar. Cumhuriyetin Yüksek Sovyet Başkanlık Heyeti, bağımsızlık bildirgesinin çerçevesini oluşturmak için özel bir komisyon oluşturur. Ayrıca hızlı bir şekilde bildirgenin resmî içeriği hazırlanır. Cumhuriyetin gazetelerinde bildirgenin birkaç varyantı daha basılır. Cumhuriyetimizin statüsü hakkındaki konular işte tam bu gazete sayfalarından başlayıp Yüksek Sovyet salonuna da birden bire girer. Bu konu için yapılan oturum 27 Ağustos 1990'da başlayıp büyük gerginlikler ve ateşli tartışmalar ile üç gün devam eder.

Bu günlerde yalnızca Yüksek Sovyet değil, Kazan ve başka şehirler de ayaktadır. Meydanlar halk dolu. Yüksek Sovyet binasının karşısındaki Azatlık Meydanı'nda Kazanlılar ile birlikte çeşitli yerlerden gelen binlerce kişi

uğulduyor. Pankart taşıyan gençlerin “Bağımsızlık, bağımsızlık!” şeklindeki sloganları bütün gücüyle yankılanmakta. En uzakta, hatta ABD’de yaşayan Tatarlar da gece uykularını bırakıp Kazan’dan haber bekliyorlar; mektuplar, telgraflar yağdırıp meydandakilere ve oturma salonundaki vatanseverlere güç, kuvvet ve derman katıyorlar. Bu günlerde Yüksek Sovyet adına 685 belge gelir, bunların 612’si memleketin, 137 bölgesinden gelmiş bağımsızlık ilan edilmesini isteyen mektuplar ve dilekçelerdir.

30 Ağustos 1990 tarihinde, Yüksek Sovyet’te tartışmalar devam eder. Meydandaki halk, sabırsızlıkla olumlu bir netice beklemekte... Aynı zamanlarda yan odada 30 kişiden oluşan mutabakat komisyonu ortaya atılan fikirleri, sunuşları değerlendirme işi ile meşgul. Burada da meseleler bitmez. Sonunda, “Narodovlastiye (Halk İktidarı)” grubunun vekilleri cumhuriyette yalnızca Tatarca’yı değil, Rusçayı da devlet dili olarak ilan etmenin yanı sıra Tataristan’ı Rusya Birliği’nden bağımsız bir devlet gibi gösterme konusunda anlaşılır. Böylece mutabakat sağlanır.

Nihayet, gece saat 22.00 ile 23.00 arasında mutabakat komisyonu hazırladığı deklarasyonu milletvekillerine takdim eder. Bu bildirgeyi en değerli vekillerden biri olan Fendes Safullin okur. Bazı düzeltmeler yapıldıktan sonra proje oylamaya sunulur ve kabul edilir. Bu tarihî öneme sahip belge, değerli okuyucularım, halkımızın ve yöneticilerimizin yekvücut olarak hareket etmesinin bir sonucudur.

İşte bu tarihî olaydan tam bir yıl sonra, B. N. Yeltsin ve M. Ş. Şeymiyev ikili ilişkileri belirlemek için heyetler oluştururlar. RSFSR heyetinin başında devlet sekreteri G. E. Burbulis, bizim heyetimizde ise heyet başkanı olarak Cumhurbaşkanı Vekili V. N. Lihaçev ve onun yardımcısı olarak bu satırların yazarı bulunmaktaydı.

12 Ağustos 1991 tarihinde Rusya Parlamentosu binasında heyetler bir araya gelip görüşmelere başladılar. Elbette burada da büyük meseleler gündeme geldi. Ancak bunlar, sakinlik ve birbirini anlayışla karşılar nitelikte ele alındı. Böyle ortamlarda, içindekini dışarı çıkarmak olmaz. Diplomatik bir oyun elbette bu! İçinde ateşler yansa da yüzünde güneşin parlaması gerek.

Görüşmelerin esaslı altta yer alan bir sorunun etrafında gelişti: Tataristan Rusya’dan ayrılıyor mu? Cevap: Hayır, Tataristan Rusya ile birlikte antlaşması olan özel bir ilişki içinde yaşayacak. Ayrıca Tataristan, yenileştirilen birlik antlaşmasını Rusya heyeti bünyesinde değil, bağımsız olarak imzalamalıdır.

Rusya heyetini bu cevaba razı etmek için tarihi enine boyuna inceleyip, Tatarların tarihî hafızalarındaki devletçilik fikrinin hiçbir zaman sönmediğini ispatlamak gereği doğdu. Aynı zamanda bazı hukuki belgelerden de ilgili bölümleri dile getirmek icap etti. Genel olarak, bizim heyetimiz görüşmelere, Rusya heyetinden farklı olarak, tam bir hazırlıkla geldiğini ispatlayabildi.

Bunu bizi desteklemeyenler bile kabul ederler.

Görüşmeler 15 Ağustos günü ortak bir bildirgenin hazırlanmasıyla tamamlandı. 19 Ağustos günü iki devlet başkanı bir araya gelip görüşmelere son noktayı koymak üzereydiler.

Ancak! Evet, ben bu sözleri üzüntüyle anlatıyorum. Çünkü bu buluşma gerçekleşmedi. Ne yazık ki, bize yeni düzenlenen birlik antlaşmasını eşit hukuklu bir cumhuriyet statüsünde imzalamak için üç gün yetmedi.

19 Ağustos'ta yenileştirilen birlik antlaşmasını imzalama süreci başlamak üzereydi. Ancak bu heyet Moskova'dan döndükten tam üç gün sonra Devlet Olağanüstü Hâl Komitesi (GKÇP) felaketi patlak verdi. Bunu SSCB Devlet Başkanı M. S. Gorbaçov'un en yakın adamları başlattı. Gorbaçov ise ülkeyi idare etme dizginlerini korkudan elleri titreyen Yanayev gibilere hediye edip, Kırım'a Foros'taki yazlığına tatile gitti. GKÇP yandaşları etkisiz hâle getirilip yakalandıktan sonra Gorbaçov'un çağı artık geride kalmıştı. O, zayıflamış, güçsüz ve çaresiz bir köleyi hatırlatmaktaydı... Onun böylece çok da sağlam olmayan siyasi iktidarı tamamen ortadan kalkmıştı. Bundan faydalanan Rusya, Ukrayna ve Belarusya devlet başkanları Yeltsin, Kuçma ve Şuşkeviç, Belovejsk ormanında toplanıp SSCB'yi dağıtma kararını kabul ettiler.

Bu son derece talihsiz üç günle ilgili sözlerimize devam edelim:

GKÇP felaketi siyaseti daha da zorlaştırdı. Bu günlerde bağımsızlığımızın düşmanları daha fazla kanatlandılar. Moskova yönetimi Mintimir Şeymiyev'i, Komünist Partisi Cumhuriyet Komitesinin birinci sekreteri Revo İdiyatulin'i ve Yüksek Sovyet Başkanı Ferit Möhemmetşin'i GKÇP'yi desteklemekle suçlayıp bağımsızlık bildirgemizi yok saymaya uğraştı. Bu olayları araştırmak üzere toplanan Yüksek Sovyet toplantısına Yeltsin'in danışmanı Sergey Şahray geldi. Onun çantasında Rusya devlet başkanının Şeymiyev'i makamından almak üzere bir kararın da olduğunu söylerler. Ancak Şahray'ı kendi başkanını desteklemek için toplanan, eylem yapan bir meydan karşıladı. Halk, başkanına el sürdürmedi. Onun güvenilirliğine kefil oldu ve Tataristan kendi seçtiği yoldan şaşmadı. Tataristan'ın yönetimi geri planda bırakılmadı. Halkımız bu günlerde de tek beden tek yürek olarak hareket etti.

İşte bu şartlar altında halkımızın, cumhuriyetimizin bağımsızlık statüsüne "evet" diyen sağlam bir fikir gerekli oldu. Referandum siyasi bir ihtiyaca dönüştü ve bunu gerçekleştirme günü olarak 21 Mart 1992 tarihi belirlendi.

Referandumu sekteye uğratma işine Rusya devlet başkanı B. N. Yeltsin doğrudan kendisi girişti. Yeltsin televizyon programları vasıtasıyla seçmenlere ulaştı. Yeltsin, Rus seçmenlere, "Eğer siz referandum sorusuna 'evet' şeklinde bir cevap verirseniz, ertesi gün ikinci sınıf vatandaşlar olarak uyanacaksınız." diyerek korkuttu. Yeltsin'den sonra Tataristan halkının karşısına Şeymiyev çıktı. Şeymiyev, seyircilere Tataristan'ın durumunun esasını ve

referandumun amacını anlattı. Onları referanduma aktif olarak katılmaya ve referandum sorusuna olumlu cevap vermeye çağırdı. Bu, şüphesiz, Şeymiyev tarafından atılmış kahramanca bir adımdı. Çünkü listede başkanın hayatı söz konusu edilmişti. Referandum öncesinde Mari Cumhuriyeti'nin Tataristan'a yakın olan Voljsk şehrine Hasbulatov gelir. Referandumda beklenenin aksine bir sonuç çıkarsa Hasbulatov, Şeymiyev'i yakalayıp Moskova'ya götürmeye hazırdı. Sanırım bize bu istihbarat bir şekilde ulaştı.

Referandumun sonuçları herkesçe malum: Seçmenlerin %61,4'ü Tataristan'ın bağımsızlığına destek verdi. Bu tarihî bir zaferdi. Çünkü Rusya Anayasa Mahkemesi Başkanı V. D. Zorkin, referandum öncesi RSFSR Yüksek Sovyet oturumunda: *"Eğer referandum sorusuna 'evet' cevabı alınırsa bu, bağımsızlık ilan etmek için yasal bir temel olacaktır. Bunu bütün hukukçular böyle kabul ederler ve hakları da vardır."* demişti.

Belki de Zorkin, daha sonra bu sözleri sarf ettiğine pişman olmuştur. Ancak işte, halkın dediği gibi *"Söylenen söz, atılan oktur."* Onu geriye döndürmek mümkün değil.

Referandum öncesindeki günlerde de halkımız kendi düşüncelerini söyleyebildi. Rusya Anayasa Mahkemesi referandumu kanunsuz olarak kabul etse de Rusya Genel Savcısı, Tataristan savcılarını bütün seçim bölgelerini kapatmaya zorlasa da RSFSR Yüksek Sovyet Başkanı Ruslan Hasbulatov, Şeymiyev'i Moskova'ya demir parmaklıklar arkasında alıp götürmek için yanıp tutuşsa da halkımız meydanlarda, yüzlerce telgraf ve mektuplarında Mintimir'i bir demir olmaya teşvik edip yöneticilerimize tam destek vermeye devam ettiler.

Seçmenlerin büyük çoğunluğunun fikrini, Rusya başkanının televizyon vasıtasıyla referanduma karşı çıkmaya davet etmesi de değiştiremedi. Şeymiyev'in Yeltsin'den sonra Tataristan halkına seslenmesi onların hoşuna gitti. Tatarlar korkmadı. Onlar Tataristan yöneticilerine her türlü desteği verdiler.

Referandum Tatar halkının devletçi bir halk olduğunu bir kez daha doğruladı. Deklarasyonumuz bu düşüncelerle sağlamlaştırıldı.

6 Kasım 1994 günü cumhuriyetimizin yeni anayasası kabul edildi. Bunun sonucunda Tataristan yasal olarak bağımsız bir devlete dönüştü. Bu en büyük zaferlerimizin birisi oldu.

6. Tataristan Antlaşmalı Cumhuriyete Dönüşüyor

Yukarıda yazdığım gibi, Rusya ile antlaşma çerçevesinde ilişkiler gerçekleştirme konulu görüşmeler, tam GKÇP felaketi öncesinde başlamıştı. Ancak bunların devam etmesini siyasi çekişmeler sekteye uğratmıştır. Fakat görüş-

meler devam etti ve sonuçta 15 Şubat 1994'te Rusya ile Tataristan arasında ikili devletler arası antlaşma oluşturuldu. Bu antlaşma, 1552 yılından sonra düzenlenen ilk antlaşma oldu.

Bunun başka bir önemi daha var. Cumhuriyetimizi örnek alarak Rusya'nın kırktan fazla bölgesi, *merkez* ile çeşitli düzlemlerde antlaşmalar imzalayabildiler. Bununla birlikte biz, cumhuriyetimiz Rusya'yı üniter yapıdan, federatif yapıya dönüştürebildi diyebiliriz.

Oysa cumhuriyetimiz, değerli okuyucularım, bu antlaşmadaki haklara dayanarak sosyal ve iktisadi gelişmenin en ileri derecelerine ulaştı. İlerleyen bir tarıma, büyük bir hızla büyüyen endüstriye sahip oldu. Cumhuriyet tamamen doğal gaza kavuştu. Şehirlerde ve köylerde büyük inşaat projeleri başladı. İnşaat programlarını gerçekleştirmenin sonucunda binlerce aile yeni dairelerine taşındı. Ülkede onlarca spor ve kültür merkezleri ortaya çıktı. Kama nehri üzerinde köprü açıldı. Başkentimize metro kuruldu. Yakın gelecekte petrol işleme faaliyetleri giderek artacaktır. Bu yıllarda kurulacak tesisler 14 milyon ton ham petrol işleyebilecekler. Ülke yalnızca petrol ile değil, daha çok petrol türevleri ile ticaret yapacak. Bu da gelirin iki kat artacağına göstergesidir. Çallı'da FIAT ile Kamaz 2016 yılından itibaren yılda 500 bin araba üretecek yeni bir otomobil fabrikası kuracaklar...

2007 yılının Haziran ve Temmuz aylarında düzenlenen yeni antlaşma ülkemize, ilkinde bakıldığında daha çok olumsuz tarafları olsa da, diğer bölgelere ve cumhuriyetlere göre bazı ayrıcalıklar veriyor, yani Tataristan'ı özel statülü tek cumhuriyet hâline getiriyor. Bu antlaşmanın özel maddesinde Tataristan'ın ülke dışında yaşayan Tatarlara da gerekli yardımı yapmaya yetkili olduğu da yazılmıştır. Bunu biz milletimizi birleştirme gereci hâline dönüştürmek zorundayız...

Ülke gemisinin kaptanı Mintimir Şeymiyev görevinden ayrıldı. Bu şahıs, her zaman halkımızın huzurunun bekçisi oldu. Onun çok çabuk bir şekilde bu görevi üstlenmesine neler sebep olmuş, şeklinde bir soru akla geliyor. Anlaşılan o ki, bunun yalnızca bir açıdan cevabı yoktur. Her şeye rağmen, Moskova taraflarına bir göz atmak gerekir. Çünkü Şeymiyev, Kremlin'in veya parlamentodakilerin hoşuna gitse de gitmese de kendi fikrini söyleyen bir insandır. Moskova'ya ise kullar gereklidir. Örnek olarak, Şeymiyev, yabancı basın mensuplarının karşısında federasyon temsilcilerinin başkanlarını seçme ilkesini ortadan kaldırmanın kanunsuz olduğunu dile getirdi. Bu da Moskova'daki pek çok kişinin hiç hoşuna gitmedi. Bunu "Eho Moskvi" radyosu vasıtasıyla (25 Haziran 2008, saat 19.00'dan sonra) yazar Aleksandr Prohanov, Moskova Kremlinine bir eldiven fırlatma, bir başkaldırı şeklinde bildirdi. Prohanov, yalnızca Şeymiyev'i değil, Mortaza Rehimov'u ve Eduard Rossel'i de bu işin içine dâhil edip, ayrılıkçılar diye yaftalayarak, ayrıca onların makamlarından alınmasını da talep etti.

Bu liste nerede ve kimler tarafından yaptırıldı ve bunu kimler oluşturdu diye sorular akla geliyor. Eğer, tam da Prohanov'un belirttiği şekilde birinin ardından diğeri, Rossel ve Şeymiyev gitmemiş olsalar, bu soru belki ortaya çıkmazdı. Sıra, belki de Mortaza Rehimov'a gelmiştir.

Ülkemizin dümeni bugün Röstem Minnihanov'un elindedir. Minnihanov, bu zamana kadar pek çok sorumluluk gerektiren yerde çalışıp, kendisini deneyimli ve zeki biri olarak tanıtmıştır. Ona güç, kuvvet ve tam destek vermek bizim görevimizdir, vatandaşlarım!